

Гаркуша Д.Р., бакалавр, Шкода М.С., к.е.н., доц.

Київський національний університет технологій та дизайну

**КЛАСТЕРНА МОДЕЛЬ ОБ'ЄДНАНЬ ПІДПРИЄМСТВ:
ЗАРУБІЖНИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД**

Анотація. У статті викладено основні теоретичні аспекти поняття «кластер». На основі досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених визначено його особливості. Наведені моделі кластерних об'єднань, визначені позитивні сторони кластерної моделі економіки. Розглянуто моделі кластерних об'єднань України та зарубіжних країн. Окремо розглянуто процес становлення кластерів у деяких країнах світу із зазначенням передумов, особливостей і результатів цього процесу. Охарактеризовано спеціальні програми, фонди державної підтримки кластерних об'єднань.

Ключові слова: кластер; кластерна стратегія; економіка; механізми підтримки; регіональний розвиток; інвестиції.

Гаркуша Д.Р., бакалавр, Шкода М.С., к.е.н., доц.

Київський національний університет технологій та дизайну

**КЛАСТЕРНАЯ МОДЕЛЬ ОБЪЕДИНЕНИЙ ПРЕДПРИЯТИЙ:
ЗАРУБЕЖНЫЙ И ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ ОПЫТ**

Анотація. В статье изложены основные теоретические аспекты понятия «кластер». На основе исследований отечественных и зарубежных ученых определены его особенности. Приведены модели кластерных объединений, определены положительные стороны кластерной модели экономики. Рассмотрены модели кластерных объединений Украины и зарубежных стран. Отдельно рассмотрен процесс становления кластеров в некоторых странах мира с указанием предпосылок, особенностей и результатов этого процесса. Охарактеризованы специальные программы, фонды государственной поддержки кластерных объединений.

Ключевые слова: кластер; кластерная стратегия; экономика; механизмы поддержки; региональное развитие; инвестиции.

Harkusha D., Shkoda M.

Kyiv National University of Technologies and Design

**CLUSTER MODEL OF UNION COMPANIES:
FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE**

Abstract. The article outlines the main theoretical aspects of the concept of «cluster». Based on the research of domestic and foreign scientists, its features have been determined. The models of cluster unions, certain positive aspects of the cluster model of the economy. The models of cluster associations of Ukraine and foreign countries are considered. Separately, the process of the formation of clusters in some countries of the world with an indication of the prerequisites, characteristics and results of this process. The special programs, funds of state support of cluster associations are characterized.

Keywords: cluster; cluster strategy; economy; support mechanisms; regional development; investment.

Постановка проблеми. Починаючи з 1990 років значна увага почала приділятися дослідженню кластерної моделі економіки. Передумовою цього стала проблема негайного вирішення розвитку економіки, важливого значення набув розвиток регіонів на основі їх конкурентних переваг. На сьогоднішній день ця проблема не є вирішеною та потребує термінових та кардинальних змін. Важливою проблемою є зростання економіки регіонів. Конкуренція на ринках є загостреною, це дає поштовх для пошуку шляхів підвищення конкурентоспроможності вітчизняної

економіки. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є кластерна модель об'єднання підприємств, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності регіонів, його економічному зростанню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кількість публікацій, досліджень за цією темою тільки збільшується, інтерес до теоретичних та практичних аспектів кластерів зростає. Практичні та теоретичні аспекти кластерної моделі об'єднання підприємств показані в працях як закордонних вчених-економістів, так і вітчизняних дослідників, зокрема – О.О. Павленко [7], Л.П. Хмелевська [10], В.В. Мельник [6], А.О. Сергачова [11], М. Портер [8, 9], Е. Браун, Е.М. Войнаренко [2], В. Савченко, М. Кропивко [5], С. Соколенко [13], К. Гончарова [3] та інші. Не дивлячись на те, що увага до цього питання була і залишається підвищеною, воно не є вирішеним.

Мета статті: теоретично обґрунтувати значення кластерної моделі об'єднання підприємств як головного напрямку розвитку регіонів, з огляду на зарубіжний та вітчизняний досвід, опис програм підтримки кластерів з боку держави, характеристика позитивних наслідків впровадження кластерної форми об'єднання підприємств та необхідності його впровадження в зарубіжних та вітчизняних країнах.

Розвиток сучасної економіки в умовах глобалізації, постіндустріального суспільства та інформатизації характеризується тенденцією посилення конкуренції регіонів та окремих територій. Визначальним чинником посилення рівня конкурентоспроможності національної економіки стає кластеризація, як основа ефективного використання та створення регіональних ресурсів для підвищення конкурентного статусу в гео економічному просторі на основі поширення кластерів [3, с. 21]. Сильні глобалізаційні тенденції приводять до того, що в усіх галузях економіки співробітництво стає ключовим підходом до ефективної конкуренції. Таким чином, постає проблема детального аналізу кластерних об'єднань, їх видів, а також загроз та можливостей їх існування.

Виклад основного матеріалу. Поняття кластеру в економічному просторі є досить новим та актуальним. Вперше теорія промислових кластерів була описана у роботі основоположника «кембріджської школи» Альфреда Маршала «Принципы экономической науки» (1890 р.). Позитивні наслідки впровадження кластерної стратегії на конкурентоспроможність підприємств показані у праці Майкла Портера «Національні конкурентні переваги». Так, науковець визначив, що кластери – це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозалежних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у споріднених галузях, а також пов'язаних з їхньою діяльністю організацій у певних галузях, що конкурують, але при цьому виконують спільну роботу [12, с. 258]. Дослідник встановив: «Чим більше розвинені кластери в окремій країні, тим вище в цій країні рівень життя населення і конкурентоспроможність компаній» [13, с. 69]. З боку вітчизняних науковців також проводились активні обговорення щодо стратегії кластерної інтеграції. Доктор економічних наук України Михайло Кропивко надав поняття агропромислової кластеризації. На думку вченого, фокус та спеціалізація агропромислового виробництва з формуванням на території замкнутих циклів «виробництво, зберігання, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції» на засадах інтеграції з використанням механізмів корпоратизації та кооперації для одержання учасниками кластерів конкурентоспроможної продукції й підвищення прибутковості [5, с. 299].

Починаючи аналіз вітчизняного досвіду застосування кластерної стратегії, необхідно відзначити, що, починаючи з 2003 року, Кабінетом Міністрів України прийнято ряд нормативно-правових актів, в яких зазначена доцільність кластеризації економіки країни та її регіонів. У зв'язку з відсутністю в Україні будь-якого офіційного нормативно-правового документа або затвердженої програми впровадження

кластерного підходу до регіонального розвитку, цей процес в країні набув безсистемного характеру. В окремих регіонах країни мають місце спроби самостійно ідентифікувати і структурувати кластери. Але робиться це все без урахування пріоритетів соціально-економічного та інноваційного розвитку як окремих регіонів, так і країни в цілому. Розглянемо деякі приклади таких кластерів.

В Івано-Франківській області було ідентифіковано і створено кластери художніх промислів, які почали функціонувати з 2000 р. Ініціаторами їх створення була зі сторони учених Прикарпатського національного університету, які об'єднали на добровільних засадах десятки майстрів художніх промислів, окремих виробників, підприємців, посередників, представників науки й державних установ.

У Рівненській області було ідентифіковано й створено деревообробний кластер за ініціативою Торгово-промислової палати за активної підтримки ділових кіл регіону й фінансової підтримки фонду «Євразія». Об'єднання в кластер понад 30 приватних лісопильних і деревообробних підприємств, проектних і дослідницьких інститутів, дизайнерських центрів дозволило досягти більш ефективного використання місцевих лісових ресурсів, перейти від виготовлення простої і примітивної продукції до складнішої, з більшою часткою доданої вартості, а саме меблів для будинків й офісів, сувенірів й інших виробів.

Останнім часом кластери та політика, що заснована на них, є найбільш успішним способом економічного регіонального розвитку в західних країнах. Економічному зростанню та зростанню зайнятості в багатьох регіонах світу сприяють кластерні ініціативи, що підтримують співпрацю між підприємствами, державою та університетами (дослідними центрами). В Україні, де тільки розвивається регіональна політика, особливо актуальним питанням представляється вивчення регіональної політики зарубіжних країн.

Кластерами називаються групи компаній та товариств, що співпрацюють і конкурують між собою, та, які пов'язані між собою системою ринкових зв'язків [1, с. 4]. Серед зарубіжних країн найвідомішими об'єднаннями підприємств, що стали відомими завдяки своїм вражаючим досягненням, є: «Силіконова долина» (Каліфорнія), «Пластикова долина» (м. Тарнув, Польща), Масачусетський мультимедійний кластер, Каліфорнійський кластер із виготовлення вина, італійський взуттєвий кластер, «Даедук» (Південна Корея), «Софія і Гренобль» (Франція), «Лубен» (Бельгія) та інші [2, с. 25–33]. Участь в кластерному об'єднанні для промислових підприємств надає: широкий доступ до інформації щодо різних аспектів діяльності, можливість зростання експорту та вихід на нові ринки, залучення нових інвестицій задля покращення якості виробництва та властивостей продукції, доступ до юридичних консультацій щодо реєстрації торгових марок, безпосередня участь керівного складу бізнес-одиниць у семінарах, які проводять у зарубіжних країнах, для характеристики особливостей ведення бізнесу [6, с. 76].

Не існує такої країни, що здатна бути конкурентоздатною у всіх сферах. В зарубіжних країнах міжнародна конкурентоздатність знаходилась та закріплювалась в рамках окремих кластерів. Розглянемо ці моделі кластерів у табл. 1.

У США кластерний підхід регіонального економічного розвитку є базовим. Характерною рисою американських кластерів є те, що їхня діяльність спрямована на розвиток партнерських стосунків та комерціалізацію НДОКР. Причому завдання розвитку інноваційних кластерів на рівні регіонів визнані найважливішими в системі національних пріоритетів [8].

Таблиця 1

Моделі кластерів

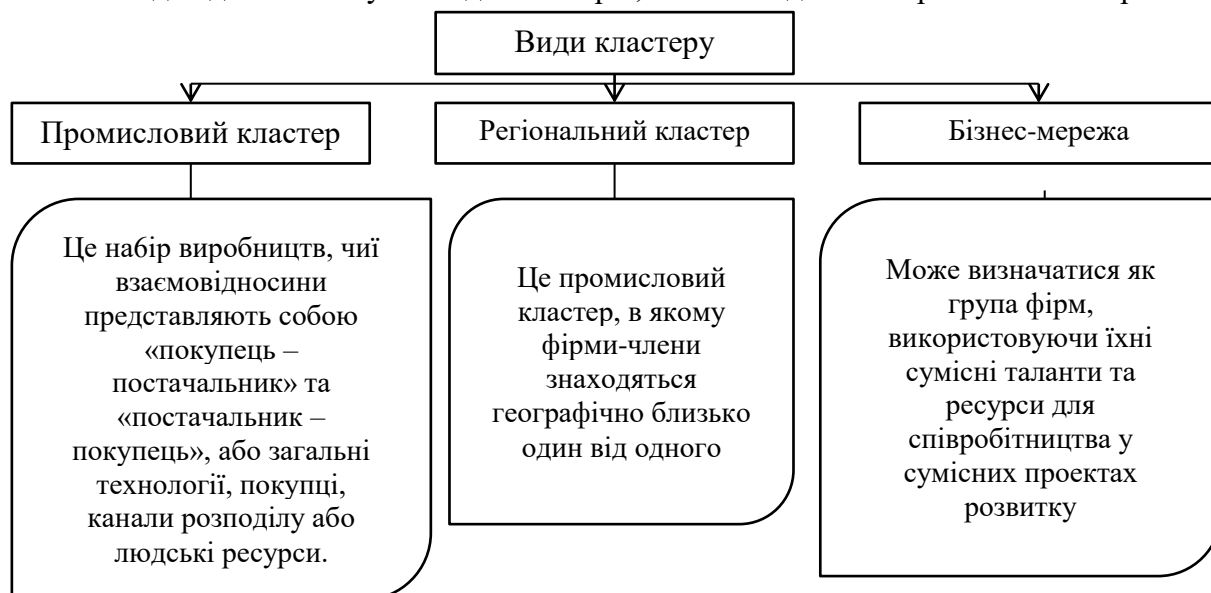
Модель	Форма прояву
Модель США	Підприємства кластера знаходяться в одному регіоні і максимально використовують його природний, кадровий і інтеграційний потенціал. Як правило, продукція кластерів орієнтована на експорт.
Італійська модель	Більш гнучка і рівноправна співпраця підприємств малого, середнього і великого бізнесу. Фахівці вважають, що для країн з перехідною економікою найбільше підходить саме така форма кластерної організації виробництва.
Шотландська модель	При якій ядром спільного виробництва стає велике підприємство, що об'єднує навколо себе невеликі фірми. Таку модель обирають країни Європейського Союзу.

Джерело: складено авторами за даними Економічного часопису [4].

Шотландська модель кластерної економіки передбачає існування центрального ядра великої компанії або декількох компаній, яке об'єднує навколо себе невеликі, малі або середні фірми. Така модель допускає активне залучення іноземного капіталу, який і є основою формування центру кластера у вигляді підприємств з іноземними інвестиціями.

В італійській моделі наявне групування великої кількості малих фірм у вигляді асоціацій для підвищення конкурентоспроможності. Вона передбачає гнучку і рівноправну співпрацю підприємств малого, середнього і великого бізнесу всередині кластера. Дана модель найбільш ефективна при організації виробництва продукції невисокого технологічного рівня з великим ступенем диференціації та коливання попиту. За таким принципом в Італії діють фармацевтичні та агропромислові кластери, взуттєвий кластер, кластери з машинобудування і ремонту.

Слід виділити наступні види кластерів, які більш детально розглянемо на рис. 1.



Джерело: [4].

Рис. 1. Види кластерів та їх характеристика

Отже промисловий кластер – це набір виробництв, чиї взаємовідносини представляють собою «покупець – постачальник» та «постачальник – покупець», або загальні технології, покупці, канали розподілу або людські ресурси.

Регіональні кластери можуть включати промислові райони малих та середніх р фірм, концентрації фірм високої технології, пов'язаних через розвиток та використання загальних технологій, та виробничих систем, що включають великі материнські компанії та їхніх місцевих постачальників та компанії, що відокремилися від материнської компанії.

Бізнес-мережа звичайно складається з декількох фірм, що проводять комунікацію та взаємодію, та могли б мати конкретний рівень взаємозалежності, але який не повинен функціонувати в суміжних галузях або бути географічно сконцентрованим у просторі. року – 8,1% на рік, що більш ніж в 2,5 рази перевищує очікувані загальні темпи розвитку економіки цієї країни.

Отже, світовий досвід функціонування кластерів показують позитивний вплив на економічний стан регіонів по всьому світі. Згідно з висновками дослідників, особливо ефективним є механізм взаємодії малого та великого бізнесу через застосування кластерної технології.

Політика держави щодо підтримки кластерів визначається певними національними особливостями:

1. Політика держави щодо підтримки кластерів обумовлена певними особливостями. Мова йде про пряме фінансування (субсидії, позики), яке досягає 50% витрати на виробництво нової продукції та технологій у межах кластерів (Франція, США), позики без виплати відсотків (Швеція) та безоплатні позики (Німеччина).

2. Пільгове оподаткування для підприємств, що є членами кластеру.

3. Створення фондів з підтримки впровадження інновацій з урахуванням настання можливого комерційного ризику (Англія, Німеччина, Франція, Нідерланди, Швейцарія).

4. Прийняття державних програм зі зменшення ризиків та відшкодування ризикових збитків підприємствам кластеру (Японія) [9].

Висновки. Аналізуючи зарубіжний та вітчизняний досвід застосування кластерного підходу, можна зробити такі висновки:

1. Створення та діяльність кластерів у регіонах України повинні здійснюватись у рамках пріоритетних узгоджених напрямів соціально-економічного та науково-технічного розвитку, у першу чергу в високотехнологічних та наукоємних галузях.

2. Необхідність створення спеціальних механізмів державної підтримки розвитку кластерів в чинному законодавстві.

3. Регіональним органам влади з залученням установ НАН України в першочерговому порядку необхідно ідентифікувати наявні кластери в економіках регіонів України, а також визначити кластери, які потенційно можливо створити в майбутньому.

4. Необхідність розробки та затвердження державної та регіональної програми кластеризації економік регіонів.

5. Зарубіжні кластери не виступають як юридичні утворення, а являються структурами, що здатні до самоорганізації та саморозвитку.

6. Розвиток кластерів у зарубіжних країнах є довгим еволюційним процесом, що триває десятки років.

7. В економіках країн світу виділяють кластери, що різняться як за розмірами, так і за напрямками діяльності.

8. Механізмами реалізації державної підтримки створення та діяльності кластерних об'єднань в зарубіжних країнах є спеціальні цільові програми, фонди з підтримки впровадження інновацій.

Список використаної літератури

1. Андерсен В. Регіональна конкуренція як фактор соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації / В. Андерсен // Україна в сучасному світі. Конференція випускників програм наукового стажування у США. – К.: Стилос, 2003. – 348 с.
2. Войнаренко М. П. Механізми адаптації кластерних моделей до політико-економічних реалій України / М. П. Войнаренко // Світовий та вітчизняний досвід запровадження нових виробничих систем (кластерів) для забезпечення економічного розвитку територій: матеріали конференції (1–2 листопад 2001 р.). – К.: Спілка економістів України, 2001. – С. 25–33.
3. Гончарова К. В. Вдосконалення методики визначення потенціалу кластеризації галузей окремого регіону / К. В. Гончарова // Економічний простір. – 2009. – № 29.
4. Длугопольський О. Кластерна модель розвитку промислового виробництва регіону як фактор ефективних структурних реформ / О. Длугопольський // Економічний Часопис – ХХІ. – 2004. – № 2.
5. Кропивко М. Ф. Організація управління аграрною економікою: монографія / М. Ф. Кропивко. – К., 2008. – 415 с.
6. Мельник В. В. Функціонування кластерних утворень та шляхи використання в Україні / В. В. Мельник. – Херсон, 2018. – 80 с.
7. Павленко О. О. Розробка моделі використання кластерного підходу при формуванні соціо-еколого-економічної рівноваги регіону / О. О. Павленко, В. В. Мартинець, С. М. Рибальченко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2018. – № 2. – С. 7–12.
8. Портер М. Е. Конкуренція / М. Е. Портер. – М.: Вільямс, 2005. – 608 с.
9. Портер М. Е. Стратегія конкуренції / М. Портер; пер. с англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основа, 1997. – 390 с.
10. Хмелевська Л. П. Ефективність створення кластерних структур на сучасному етапі розвитку / Л. П. Хмелевська // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки. – 2018. – № 3 (123). – С. 90–98.
11. Сергачова А. О. Кластерні засади управління підприємствами на сучасному етапі розвитку / А. О. Сергачова // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки. – 2018. – № 3 (123). – С. 79–89.
12. Анализ зарубежного опыта повышения отраслевой, региональной и национальной конкурентоспособности на основе развития кластеров [Электронный ресурс] // Официальный сайт Института региональных инновационных систем. – Режим доступа: <http://www.innosys.spb.ru/?id=1093>.
13. Соколенко С. Світовий і національний досвід формування інноваційних кластерів / С. Соколенко // Стратегії конкурентоспроможності регіонів в умовах глобалізації: український та закордонний досвід: IV національний форум з питань регіонального розвитку (м. Київ, 12 листопада 2008 року). – Режим доступу: <http://ucluster.org/sokolenco/2008/11/svitovuj-inacionalnyjdovid-formuvannya-innovacijnix-klasteriv>.